

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 714-721.
Geliş Tarihi-Received: 30.11.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 22.12.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1212233

Doğu Balkan Türk Ağzlarında Sıralı, Bağlı Cümleler

Sequential, Connected Sentences in Eastern Balkan Turkic Dialects

Elza ALIŞOVA DEMİRDAĞ*
Süleyman AKSU**

Öz

Genel olarak ağzlar, konuşma dillerinin bölgelere göre ses ve şekil olarak farklılık gösteren kolları olarak tanımlanmaktadır. Ağzlar, o dilin tarihi gelişiminin canlı belgeleridir. Bu bağlamda bir dilin eksiksiz olarak anlaşılması ağzların doğru incelenmesine bağlıdır. Günümüzde ağız çalışmaları, hem yeni verilerin toplanması hem de toplanmış veriler üzerinden sürdürülmektedir.

Türkiye’de ağzlar üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu çalışmalar içerisinde Balkan Türk ağzları önemli yer tutmaktadır. Balkan Türk ağzları, XIV. yüzyılda Anadolu’dan gelerek bölgeye yerleşen Osmanlı Türklerinin çeşitli şartlar altında oluşturduğu ağzlardır. Bu ağzlar, doğal olarak çeşitli nedenlerden dolayı farklı kültürlerle etkileşim sonucu kendi içerisinde dallanıp budaklanmıştır. Türkiye Türkçesi ağzlarının bir uzantısı olan Balkan Türk ağzları, Doğu ve Batı Balkan Türk ağzları olarak ikiye ayrılmaktadır. Balkan Türk ağzlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda daha çok ses ve şekil bilgisini temel alan çalışmaların ön planda olduğu, söz dizimi alanında fazla çalışma olmadığı dikkat çekmektedir. Söz dizimi, bir dilin yargısız anlatım bilimi olan kelime gruplarıyla, yargılı anlatım birimi olan cümlenin yapısını, işlevini, anlam özelliklerini inceleyen dil bilimi dalıdır. Sıralı, bağlı cümleler, çeşitli anlam özellikleri, bağlama edatları ve ortak öğelerle bağlanan cümle yapısıdır. Yazılı dilde olduğu gibi ağzların cümle yapısı da o dilin gelişim süreci ve çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Yazılı dille mukayesede konuşma dilinde bu değişimi incelemek daha kolaydır. Bu bağlamda konuşma dilindeki metinlerden hareketle sıralı, bağlı cümle yapısının incelenmesi ve yazılı dille mukayesesi bir dilin gösterdiği değişimi izlemek açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada Doğu Balkan Türk ağzlarında (Yunanistan Gümölcine, Güney Doğu Bulgaristan, Bulgaristan Silistre, Edirne Süloğlu) sıralı, bağlı cümle yapısı incelenmiştir. Bu bağlamda kaynak olarak bu ağzlar üzerine yazılmış kitap ve tezlerin metin kısmı çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu çalışmalarda metinler incelenerek sıralı ve bağlı cümle yapısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Doğu Balkan Türk Ağzı, ağız, söz dizimi, sıralı, bağlı cümle.

Abstract

In general, dialects are defined as branches of spoken languages that differ in sound and shape according to regions. Dialects are living documents of the historical development of a

* Doç. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Girne/ KKTC, e-posta: elzaalishovademirdag@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0320-8996.

** Öğr. Gör., Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Girne/ KKTC, e-posta: suleymanaksu@gau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4690-5062.

language. In this context, a complete understanding of a language depends on the correct study of dialects. Today, dialect studies are carried out both by the collection of new data and through already collected data.

Various studies on dialects have been carried out in Turkey and continue to be performed. Balkan Turkish dialects have an important place in these studies. Balkan Turkish dialects are the dialects formed by the Ottoman Turks, who came from Anatolia and settled in the region in the 14th century, under various conditions. These dialects naturally branched out within themselves as a result of interaction with different cultures for various reasons. Balkan Turkish dialects, which are an extension of Turkey Turkish dialects, are divided into two as Eastern and Western Balkan Turkish dialects. When the studies on Balkan Turkish dialects are examined, it is noteworthy that studies based on phonetics and morphology are at the forefront, but there are not many studies in the field of syntax. Syntax is a branch of linguistics that examines the word groups, which are the unit of non-judgmental expression of a language, and the structure, function and semantic features of the sentence, which is the unit of judgmental expression. It is a sentence structure that is connected with sequential, connected sentences, various semantic features, conjunctions and common elements. As in the written language, the sentence structure of the dialects is also affected by the development process of that language and various factors. Compared to written language, it is easier to study this change in spoken language. In this context, examining the sequential, connected sentence structure based on the texts in the spoken language and comparing it with the written language is important in terms of monitoring the change in a language. In this study, sequential, connected sentence structure in Eastern Balkan Turkish dialects (Greece Komotini, South East Bulgaria, Bulgaria Silistra, Edirne Süloğlu) was examined. In this context, the text of the books and theses on these dialects as a source constitutes the main axis of our study. By examining the texts in these studies, effort has been paid to determine sequential and connected sentence structure.

Keywords: Eastern Balkan Turkish dialect, dialect, syntax, sequential, connected sentence.

Giriş

Türkiye Türkçesi söz diziminde sıralama, bağlama edatları ve ortak öğelerle bağlanan cümleler farklı bölümler altında karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda bağlanışlarına göre cümlelerin yapı bakımından cümleler bölümünde incelenmesi yönünde kabullerin arttığı gözlemlenmektedir (Alişova Demirdağ, 2021, s. 380). Bu tür cümleler için genellikle *sıralı, bağlı* vb. terimler kullanılmaktadır. Bilgegil (2014, s. 87), bu konuyu yapılarına göre cümleler başlığı altında ele alır. Yazar, sıralı cümleyi “Aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden ziyade cümlede ardarda yer alması sıralı cümleleri meydana getir.” şeklinde tanımlar ve bu tür cümlelerin basit, birleşik, temel, yan, girişik ve şartlı cümlelerde görmenin mümkün olduğunu belirtir. Yazar, bağlı cümleler için “Aralarında ilgi bağlaçlar, - nadiren de- bağlaç görevindeki fiilimsilerle sağlanan sıralı cümlelere, bağlı cümleler diyeceğiz. Nitekim: “Okula geliyorsunuz (lâkin) dersi dinlemiyorsunuz.” cümlesinde ilgi, bağlaçla, “Müracaat etmekle beraber kabul olunamadı.” cümlesinde ilgi ise bağ fiile sağlanmıştır.” tanımını yaparak örneklendirir. Gencan (2007, s. 159), bağlanışlarına göre cümleleri yapı bakımından cümle bölümünde inceler. Yazar, “Başlı başına bir tümce olmasına karşın bir bağlaçla ya da virgül, noktalı virgül gibi bir imle bir tümceye bağlananlara bağımsız önerme denir.” şeklinde tanımladığı bağımsız önermeleri de kuruluşları bakımından sıra önermeler ve bağlı önermeler olarak ikiye ayırır. Sıra önermeleri “Biçimce de, anlamca da birbirine bağlı olmayan; bununla birlikte aralarına virgül ya da noktalı virgül konulan bağımsız önermelere sıra önermeler denir.” bağlı önermeleri ise “biçimce veya anlamca birbirine bağlı olan tümceler” olarak iki başlıkta inceler. Yazar, ortak öğeli cümlelerle birlikte ki’li cümleleri de buraya dâhil eder. Şimşek (1987, s. 292-301), sıralı cümleyi yapı bakımından cümleler bölümünde inceler. Sıralı cümleyi “bağımsız sıralı cümle”, “bağımlı sıralı cümle” ve “karma sıralı cümle” olarak üçe ayırır. Noktalama işaretleriyle bağlanan cümleleri bağımsız sıralı cümleler, bağlama edatlarıyla bağlanan cümleleri bağımlı sıralı cümleler, her iki yapının birlikte

kullanıldığı cümleleri ise karma sıralı cümle olarak nitelendirir. Dizdaroğlu (1976, s. 223-243), bu tür cümleleri bağlanışlarına göre cümleler içerisinde ele alır ve bağımsız sıralı cümle, bağımlı sıralı cümle, açıklamalı sıralı cümle, karma sıralı cümle olarak 4'e ayırır. Bağımsız cümleyi birbirine noktalama işaretiyle bağlanan, bağımlı sıralı cümleyi bağlama edatlarıyla bağlanan, açıklamalı sıralı cümleyi (:) noktalama işareti ve ki bağlacıyla bağlanan, karma sıralı cümleyse hem noktalama hem de bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler olarak sınıflandırır. Fidancı (1966, s. 1320-1324), sıralı cümleye "En az iki basit, yalın cümlelerin bir anlam bağlantısıyla art arda sıralanmasından meydana gelen cümledir." şeklinde açıklar ve sıralı cümleyi öğeleri bakımından bağımlı sıralı, bağımsız sıralı, açıklamalı sıralı, anlam bağlantısı bakımından ulama cümlesi, seçmeli cümle, pekiştirme cümlesi, tezat cümlesi, sebep cümlesi, benzetme cümlesi, açıklama cümlesi, bölünme cümlesi olarak inceler. Gece (1998, s. 337), bağlı cümleler arasında anlam ve şekil ilişkisinin olduğunu belirterek "Anlam ilişkisi, cümlelerin bağlanma sebebini ve mecburiyetini ifade eder. Şekil ilişkisi ise bu mecburiyetin yerine gerilmesini sağlayan ve bağlanmayı şekle yansıtan gramatikal yapıdır." şeklinde açıklar. Yazar, bu tür cümleleri hem anlam ilişkilerine hem de bağlayıcı unsurlara göre ayrı ayrı incelemenin yanlış olduğunu belirterek "Dolayısıyla böyle cümlelere sadece "bağlı cümleler" adını vermek, ama ayrıca aralarındaki anlamla ilgili ilişkileri kavramak ve hangi vasıtalarla bağlandıklarını tespit etmek, cümlelerin çözümünü ona göre yapmak daha anlamlı ve mantıklı gözükmektedir." diyerek bağlı cümleleri zaman, sebep-sonuç, bölüştürme, karşılaştırma, ziddiyet ilişkisine göre inceler. Ediskun (2007, s. 386), bu yapıyı biçimlerine göre cümleler bölümünde sıra cümleler ve bağlı cümleler olarak iki başlıkta inceler. Sıralı cümleleri "Aralarında her zaman belirli bir anlam ilgisi bulunmadığı halde, söyleyişe bir kıvraklık, bir hareket ve bir duygusallık kazandırmak için, kimi basit ya da bileşik cümleler birbirlerine (,) (;) ile bağlanıp cümleler zinciri oluşturabilirler. Bu cümleler zincirine sıra cümleler deriz." şeklinde tanımlar. Aralarında anlam ilişkisi olan basit veya birleşik cümlelerin bağlaçlarla birbirlerine bağlandığını ve bunların bağlı cümleleri oluşturduğunu belirten yazar ki'li cümleleri de bağlı cümlelerin içinde ayrı bir başlıkta inceler. Kükey (1975, s. 292-297), "bağımsız birleşik cümle" olarak kabul ettiği cümleleri "sıra tümceler" ve "bağlı tümceler" olarak ikiye ayırır. Sıra cümleler, birbirine noktalama işaretiyle bağlanırken bağlı cümleler bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler olarak ayrılır. Hatiboğlu (1982, s. 155-157), yapısına göre cümleler bölümünde incelediği "sıralı tümceyi" bağımlı ve bağımsız sıralı tümce olarak ayırır. Ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleleri bağımlı, ortak ögesi olmayan yalnız anlam ilişkisiyle bağlanan cümleleri bağımsız sıra cümle olarak sınıflandırır. Karahan (2014, s. 85-95), cümlelerin bağlanma şekilleri bölümünde, "bağlama edatıyla bağlanan cümleler", "ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleler", "ortak kip/şahıs ekleriyle bağlanan cümleler", "anlam ilişkisiyle bağlanan cümleler" olarak dört başlıkta inceler. Aktan (2016, s. 128-131), yapılarına göre cümleler bölümünde sıralı ve bağlı cümlelerden bahseder. Sıralı cümleleri bağımlı sıralı cümle "Hem anlam yönünden hem de öğelerin ortak olmaları yönünden biriyle bağlı olan cümleler", bağımsız sıralı cümle "Aralarında belli bir anlam ilişkisi bulunmayan cümle" olarak ikiye ayırırken bağlama edatlarıyla bağlanan cümleleri de bağlı cümle olarak ayırır. Özkan ve diğerleri (2016, s. 138-140), yapılarına göre cümleler bölümünde sıralı cümleleri bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle olarak ikiye ayırır.

Bu çalışmada da genel kabule uygun olarak sıralı ve bağlı cümleler ele alınmıştır.

Doğu Balkan Türk Ağzları

Balkan Türk ağzları, Türkiye Türkçesine bağlı ağzlar topluluğudur. Korkmaz (2011, s. 103), Türklerin Anadolu'da yaşayan Oğuz lehçesinin Balkanlarda konuşulan Türkçenin temelini oluşturduğunu belirtir: "Balkan Türkçesi ağzları aslında Türkiye

Türkçesi ağızlarının Balkanlar'daki uzantısı niteliğindedir. Balkanların XIV. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak kısa sürede Osmanlı egemenliği altına girmiş olması bu bölgeye Anadolu'dan gönderilen yoğun Oğuz-Türkmen gruplarının iskânıyla sonuçlanmıştır." Günşen (2012, s. 113), "Rumeli veya Balkan Türk ağızları, 14. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlara yerleşen Osmanlı Türklerinin Anadolu'dan götürerek iskân ettirdiği Türklerin, bu coğrafyada önce hâkim unsur sonra da azınlık olarak farklı tarihi, coğrafi, sosyal ve kültürel şartlar altında oluşturdukları ağızları ifade eder." şeklide benzer bir görüş sergiler. Balkan Türk Ağızları, genel kabul olunan görüşe göre iki gruba ayrılır. Nemeth (1983, s. 119), Balkan ağızlarının Doğu ve Batı olarak ayrılma çizgisini şu şekilde belirtir: "Tuna'nın yanındaki Lom'dan doğuya doğru uzanır, güney yönden Vraca'dan, Sofya ve Samakov'dan doğuya doğru gider ve sonra buradan batıya doğru yönelir ve Küstendil'de yine güneye doğru ilerler." Mollova (1999), Nemeth'in sınıflandırmasını kabul etmekle birlikte bölgeyi "Batı uç zonu", "Doğu Rodoplar zonu" ve "Merkez zon" olarak üçe ayırır. Batı üç zonuna Nevrokop, Blagoevgrad, Devın kasabaları ve onların etrafındaki köyleri dâhil eder. Doğu Rodoplar zonuna Bulgaristan'da bulunan Kırçalı, Ardino, Momçilgrad, Krumovgrad kasabaları ve etrafta bulunan bine yakın köyü dâhil eder. Merkez zonuna ise diğer iki bölgenin dışında kalanları dâhil eder.

Balkan veya Rumeli ağızları Doğu Rumeli ve Batı Rumeli olarak ikiye ayrılır. Batı Rumeli'nin coğrafi sahaları Bulgaristan'da Tuna'nın hemen güneyindeki Lom'dan doğuya doğru Vraca, Sofya, Samakov'dan doğuya doğru ilerleyip Köstendil'e uzanır. Ayrıca Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Sırbistan'da Adakale'yi uç olarak kapsar. Kosova da Batı Rumeli içerisinde yer alır. Doğu Rumeli, Balkanların doğusunu oluşturan, Trakya'yı (doğu ve batısıyla beraber) içine alan ağız sahasıdır. Bulgaristan'da Lom, Vraca, Sofya, Samokov ve Köstendil şehirlerinin doğusundan itibaren ülkenin tamamı, Yunanistan, Makedonya'nın güney kesimleri ve Türkiye'nin Trakya'sı (Doğu Trakya) bu sahanın içerisinde yer alır.¹

Çalışmamızın merkezini Doğu Balkan Türk ağızları, yani Yunanistan Gümülcine, Güney Doğu Bulgaristan, Bulgaristan Silistre, Edirne Süloğlu ağızları oluşturur. Bu bölgelerle ilgili saha araştırması yapılarak tespit edilmiş metinler, ağız araştırması kitabı ve yüksek lisans tezleri temel alınmıştır. Yararlanılan kaynaklar, Muharrem Özden, Batı Trakya- Gümülcine Ağız İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi-Metinler-Söz Varlığı²), İhsan Sabri, Güney-Doğu Bulgaristan Türk Ağızları³, Bahtışen Karaşinik, Silistre (Silistra) İli Yöresi ve Ağızları⁴, Demet Şen Gür, Edirne İli Süloğlu İlçesi Ağızı (İnceleme-Metinler-Sözlük⁵) lisans tezi sıralı-bağlı cümlelerin elde edildiği metinlerin olmuştur. Bahsi geçen kaynakların ilk elliser sayfa üzerinden örnekler seçilmiştir. Bu çalışma, Doğu Balkan Türk ağızlarında kullanılan sıralı bağli cümle yapısının ortaya konması amacıyla yapılmıştır. Bu bölgeyle ilgili yapılan ağız çalışmalarının büyük çoğunlukla ses bilgisi ve şekil bilgisi alanını kapsadığı dikkate alınırca ağızların söz dizimiyle ilgili bilgi vermek temel düşüncemizdir.

¹https://tr.wikipedia.org/wiki/Rumeli_a%C4%9F%C4%B1zlar%C4%B1#Rumeli_a%C4%9F%C4%B1z_b%C3%B6lgesi (Erişim tarihi, 25.07.2022)

² Muharrem Özden, *Batı Trakya-Gümülcine Ağız İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi-Metinler-Söz Varlığı)*, Trakya Üniversitesi Matbaası, 1. Basım, Edirne, 2016.

³ İlhan Sabri Çebi, *Güney-Doğu Bulgaristan Türk Ağızları*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1986.

⁴ Bahtışen Karaşinik, *Silistre (Silistra) İli ve Yöresi Ağızları* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2011.

⁵ Demet Şen Gür, *Edirne İli Süloğlu İlçesi Ağızı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Edirne, 2020.

Doğu Balkan Türk Ağzlarında Sıralı Bağlı Cümleler

Sıralı Cümleler

Arka arkaya sıralanmış basit cümlelerden oluşan cümle yapısıdır: “Her biri ayrı ayrı yargı bildirdiği hâlde aralarındaki sıkı anlam ilişkisiyle arka arkaya sıralanmış cümlelerdir.” (Aktan, 2016, S. 128). Sıralı cümleler birbirine sıralama, bağlama edatları veya virgülle bağlanır. Aralarında temel cümle- yan cümle ilişkisi bulunmayan bu cümlelerde sıralama, eş zamanda olma, karşılaştırma/ denkleştirme vb. gibi anlam ilişkileri bulunur. Bağımsız hükümlerin olduğu bu cümlelerde eşit haklı cümlelerin sıralanması söz konusudur. Sıralı cümleler, kendi içerisinde bağımsız sıralı ve bağımlı sıralı cümleler olarak ikiye ayrılır.

Bağımsız sıralı cümlelerde yer alan cümlelerin her biri bağımsız birer cümleden oluşuyor. Ögeleri ortak değildir. Bu cümleler, yalnız başlarına kullanıldıklarında kendi anlamları olan, fakat bir araya geldiklerinde de aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan cümlelerdir. Bağımsız sıralı cümleler, birbirlerine virgül, noktalı virgül veya çeşitli sıralama bağlaçlarıyla bağlanır.

Bağımlı sıralı cümleler, hem anlam hem de ögeler yönünden ortaktırlar. Yalnız başına kullanıldıklarında da anlamları olan cümleler birbirlerine ortak ögelerle bağlanırlar. Bu cümleler, aynı zamanda ortak kip ve şahıs ekleriyle de bağlanır, virgül veya noktalı virgülle ayrılır.

Bağlı Cümleler

Bağlı cümle, en az iki cümlelerin birbirine bağlama edatıyla bağlanarak oluşturduğu cümle yapısıdır. Burada da temel cümle- yan cümle ayrımı yoktur ve eşit haklı cümleler cümle başı edatlarla birbirine bağlanarak çeşitli anlam ilişkileri kurarlar. Bunlar, açıklama, sebep, sonuç, sıralama, karşılaştırma, eşitlik, beraberlik vb. Bu cümleler yapıcı ayrı olsalar da anlamca bağlıdırlar.

Örnekler

ķarşılama oynardıķ, dārbuķalan çalardıķ arkadaşler, iki kız ķalkardı oynardı, düdüñü yapardıķ. (BTG, s. 287)

keçi buynuzlānı yirdik, çekirdeklēni, hiç űnatmazdıķ, toplardıķ kısım kısım çuķurcuķ oynardıķ. (BTG, s. 287)

pişiyler e kıymayı yā da ķavuruysun, pirinci yıkıysın, salıysın ķoca bi ķazan çōrbaya düdüñ çōrbasına, ķaynatTiriysın, tavuķ suyu koyuysuñ içine, yāsını aşlıysın, mis gibi çōrbalar tās tās dolduruysun āfiyetle yiye gelen misāfir giden misāfir. (BTG, s. 289)

ķap çanaķlar ķullanılırdı, ķalaycılara veridik, ķalaycılar ķalaylardı. (BTG, s. 290)

kimisi aşıa küyüne gitti, kimisi

ğurcalıya gitti, kimisi bıyıklı küne gitti. (BTG s. 297)

yapardıķ toplanırdıķ oynardıķ darbıķa çalardıķ. (ES, s.175)

boşanmalar_oluy öksüz çocuklar ķalıy bilmem neler_oluy. (ES, s.188)

motor_aldıķ kuzu kuzu kestik takşi aldıķ kuzu kestik. (ES, s. 182)

-ne kaçamaķlā yabtıķ pekmezle ne kaçamaķlar yaptıķ. (ES, s. 182)

-ķarşılardıım_ama şindi ķarşileyemiyem. (ES, s. 235)

-duymuşluyum var_ama üle ne duyduķ ne başımıza geldi çok şükür ne bi şe

duymadıķ başka şey. (ES, s. 255)

iç bi şecik_olmaz ne böcek yapar ne kurt yapar. (ES, s.256)

ya taş_oynardık ya çizgi çizirdik atlardı. (ES, s.258)

o buğaya gicek, bu beriki bakaya gicek, töle gezdiröz. (Sİ, s. 175)

ondan söra kedi miyavlamış, oraz da kükürigüu

başlayıvāmişlā epsi bīdān bir āzdan bārıvāmişlar. (Sİ, s. 203)

sen beni öldürecān ama bu tikān seni mēdana çıkaracak demiş. (Sİ, s. 209)

-pişirikē azcık salçayı kavirtturüz salçasız da olüy ama yā koyup ister salçayla yab

ister salçasız yab. (ES, s. 174)

keseriz_ellen koca tarlalalı birer tāne birer tāne

yüklediriz_arabaya getiriz_ārmana. (ES, s. 183)

topluyoruz_onnarı ondan söra arabayā yükledib getiriyöz ārmanımız var. (ES, s.187)

o kurbanı kesērsin hērkeze tö_büle birer parça birē parça birer parça ev_ev gezdirişin dādarsın. kalanını da kazana verisin. (ES, s.235)

boyılın eski tarihini çok çok bilmeyiz ama köyā kufalçılā dāmişlār. (Sİ, s. 247)

havızlara yayan gidādim; çünkü yakın. (Sİ, s. 179)

tütünneri var, misileri var, fasleleri var,

çimenneri var, epsi çimeni bekleyēlār. (Sİ, s. 221)

gelinlārın ğaldı anaları bubaları, damatların ğaldı, üç_tāne dāmat getirdik, iki tāne gelin getirdik, anneleri bubaları ğaldı ma ğızanım tutmadı bizim istēmize tutmadı şünkü bizim üstümüze gelinēn çocuk bābasının soyadı tuta mitutamayınca ğaldı, biz geldik, kapandı. (GDB, s. 102)

Sonuç

Günümüzde başka dillerle etkileşimde olup da bundan etkilenmeyen dil nerdeyse yoktur. Özellikle, coğrafi konumu nedeniyle ister ticaret isterse komşuluk ilişkisi sonucu farklı dillerin etkileşimi kendini bariz şekilde göstermektedir. Dillerin başka dillerle etkileşimi sadece söz varlığında değil, dil yapısında da kendini göstermektedir. Bu bağlamda Balkan Türk ağızlarında bu etkileşimin izleri çeşitli sahalarda kendini göstermektedir. Farklı dil ailelerine ait dillerle olan etkileşim burada konuşulan Türkçe ağızların yapısında bazı şekillendirmelere yol açmıştır.

Bu çalışmada Doğu Balkan Türk ağızlarındaki sıralı bağlı cümleler incelenmiş ve Türkiye Türkçesi yazı diliyle karşılaştırılmıştır. Söz dizimi, bir dilin kelime grubuyla o dilin cümle yapısını, işleyişini, görevini ve anlatım özelliklerini inceler. Birleşik cümlelerin bir çeşidi olan sıralı bağlı cümleler, arka arkaya sıralanmış basit cümlelerden oluşur. Aralarında temel cümle, yan cümle ilişkisi olmayan bu cümlelerin edatlarla bağlanmış şekli, bağlı cümleler olarak incelenir. Söz diziminin belli kuralları doğrultusunda oluşan bu cümle yapısı, ait olduğu dilin gelişim süreci ve farklı dillerin etkileşimi gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Yazılı dilden farklı olarak konuşma dilinde bu değişim, daha bariz şekilde kendini göstermektedir.

Doğu Balkan Türk ağızlarının karakteristik özelliği olan devrik cümle yapısının sıralı, bağlı cümlelerde ön planda olduğu dikkat çekmiştir. Bu da farklı dillerin etkileşimi olarak görülmektedir. Doğu Balkan Türk ağızlarının farklı dillerle etkileşimi, sadece söz varlığına etkisiyle kalmamış, aynı zamanda söz diziminde de etkisini göstermiştir. Bu, Türkçe söz diziminin büyük oranda değişerek Hint-Avrupa söz diziminin etkisinde kaldığını göstermektedir. Araştırmamızda dikkate değer diğer bir husus ise, incelenen

metinlerde sıralı cümlelerin bağlı cümlelerle mukayesede daha yaygın olarak kullanıldığıdır. Doğu Balkan Türk ağızlarındaki sıralı bağlı cümlelerin incelenmesinin ağızların söz dizimiyle ilgili çalışmalara katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Ayrıca Doğu Balkan Türk ağızlarının söz diziminin detaylı bir şekilde incelenmeye ihtiyacı olduğu kanaatindeyiz.

Kısaltmalar

(BTGA): Batı Trakya Gümülcine.

(ES): Edirne Süloğlu.

(Sİ): Silistre İli.

(GDB). Güney Doğu Bulgaristan.

Kaynakça

- Aktan, B. (2016). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Alışova Demirdağ, E. (2021). *Azerbaycan Türkçesinin Söz Dizimi (Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırmalı Olarak)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bilgegil, K. M (2014). *Türkçe Dil Bilgisi*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Dizdaroglu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ediskun, H. (1960). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fidancı, M. (1966). Sıralı Cümle. *Türk Dili*, 534, 1315-1324.
- Gece, M. (1998). Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle. *Türk Dili*, 562, 332-340.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tekağaç Yayınları.
- Günşen, A. (2012). Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 7(4), 111-129.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Karahan, L.(2013) *Türkçede Söz Dizimi*, 19 Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaşinik, B. (2011). *Silistre (Silstra) İli ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Korkmaz, Z. (2011). Balkan Türkçesi Ağızları ile Türkiye Türkçesi Ağızları Arasında Sosyo-Lengüistik Açından Bir Karşılaştırma. *TDAY Belleten*, 103-118.
- Kükey, M. (1975). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Kardeş Matbaası.
- Mollova, M. (1999). Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi. *TDAY Belleten* 1966, Ankara: TDK Yayınları, 167-176.
- Nemeth, G. (1983). Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine. *TDAY Belleten*, 1980-1981, Ankara: TDK Yayınları, 119.
- Özden, M. (2016). *Batı Trakya-Gümülcine Ağız İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi - Metinler - Söz Varlığı)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Matbaası, 1. Basım,
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2012). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

- Sabri, Ç. İ. (1986). *Güney-Doğu Bulgaristan Türk Ağzları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Şen, G. D. (2020). *Edirne İli Süloğlu İlçesi Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi (Tümceler, Belirtme Öbekleri, Çözümlemeler)*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.